

<http://uard.bg>

New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание”

University of Agribusiness and Rural Development Academic Publishing House
Bulgaria

Академично издателство на Висше училище по агробизнес и развитие на регионите
Пловдив

СОЦИАЛНОТО ФЕРМЕРСТВО КАТО АЛТЕРНАТИВА ЗА ТРУДОВА ЗАЕТОСТ НА ИМИГРАНТИТЕ

Вяра Славянска, Вихра Димитрова

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – Пловдив, България

Ключови думи:

заемост
социално фермерство
имигранти
интеграция

Резюме

Статията разглежда значението на трудовата интеграция на имигрантите като национален и общеевропейски приоритет. Изведени са основните проблеми при трудовата интеграция на имигрантите, подчертавайки обективни и административни причини, затрудняващи трудовата интеграция на имигрантите, като е обърнато специално внимание на проблема с дискриминацията. Като инструмент за трудова интеграция на имигрантите е анализирано социалното фермерство и възможностите за неговото развитие в България.

SOCIAL FARMING AS AN ALTERNATIVE OF EMPLOYMENT FOR MIGRANTS

Vlara Slavianska, Vihra Dimitrova

University of agribusiness and rural development – Plovdiv, Bulgaria

Key words:

employment
social farming
immigrants
integration

Abstract

The paper discusses the importance of labor integration of immigrants as a national and European priority. It outlines the major problems in the labor market integration of immigrants, stressing on objective and administrative reasons hampering labor integration of immigrants, giving special attention to the problem of discrimination. As a tool for labor market integration of immigrants social farming and opportunities for its development in Bulgaria are analyzed.

По данни на Международната организация по миграция (МОМ), понастоящем в България има около 60 000 имигранти - граждани на трети държави (ГТД), предимно от Русия, Украйна, Турция, Македония и Сърбия и по-малко от Сирия, Африка, Китай и др. Независимо че нашата страна все още поддържа най-ниските нива на имиграция в Европейския съюз (ЕС), наблюдават се отчетливи тенденции за увеличаване на имиграционния поток от една страна заради атрактивността на

климатичните дадености, екологично чистата природа, сравнително ниската цена на живота, добрата инфраструктура, политическата стабилност, благоприятните условия за бизнес и т.н., а от друга – предвид признаците за настъпващо икономическо съживяване. Това подчертава значимостта на проблема за успешната интеграция на имигрантите.

I. Значение на трудовата интеграция на имигрантите

Интеграцията на имигрантите е многопосочен процес, протичащ в различни измерения - правни, политически, икономически, социални, културни, гражданско-политически и т.н. Икономическата интеграция обхваща придобиването на недвижима собственост, включването в пазара на труда чрез наемен труд, самонаемане и предприемаческа активност (в т.ч. инвестиционна). От посочените разновидности на икономическа интеграция, трудовата интеграция на имигрантите е най-затруднена и същевременно важна. Тя им дава възможност да:

- *задоволяват първичните си потребности от материална сигурност* – да си осигуряват доходи, чрез които да подобряват икономическото си благосъстояние и качество на живот;
- *структурират ежедневието си и активно да организират живота си според личните си представи и амбиции;*
- *задоволяват важни социални потребности и да се „включат“ в социума* – да установят контакти с други хора и да постигнат социален статус;
- *повишават конкурентоспособността си на трудовия пазар* – да предпазят знанията и уменията си от атрофиране и да ги усъвършенстват;
- *постигнат професионална реализация* – да получат признание на личните си способности и компетенции;
- *улеснят социо-културната си интеграция в приемащото общество* – да усвоят езика, да опознаят местната култура и народопсихология, да възприемат и да се адаптират към местната действителност.

Трудовата заетост на имигрантите е важна и за икономиката на приемащото общество, тъй като:

- *позволява да се преодолее недостигът на работна сила* – имигрантите биват съзнателно насочвани към сектори, където липсват достатъчно квалифицирани или мотивирани местни работници и служители;
- *повишава конкурентоспособността на конкретния работодател* – културното разнообразие на работната сила насърчава креативността, инициативността и иновативността и осигурява ценно предимство при работа с клиентите, доставчиците и другите заинтересовани страни в условията на съвременния мултикултурен и глобализиран пазар.

II. Трудовата интеграция на имигрантите като общоевропейски и национален приоритет

Значението на интеграцията се афишира широко в европейските и национални стратегически документи. Например, един от водещите принципи на ЕС гласи „Интеграцията е ключът към успешната

имиграция”¹. По тази причина интеграцията на имигрантите в социалната тъкан на приемащото общество е дефинирана като един от основните стратегически приоритети на всички държави-членки на ЕС, а неговата практическа реализация целенасочено се подпомага от т.нар. „Общи основни принципи за политика на интеграция на имигрантите в ЕС“, приети от Съвета по правосъдие и вътрешни работи през 2004 г.

В съответствие с европейските приоритети и по-конкретно с препоръката на ЕКРН българските власти да обърнат специално внимание на положението на имигрантите в България, интеграцията на ГТД понастоящем е основен елемент от цялостната миграционна политика на България и съответно стратегически приоритет. Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020), формулирана съобразно общата миграционна политика на ЕС и Общите основни принципи за интеграция на имигранти в ЕС, дефинира като една от задачите на политиката по прием и интеграция на чужденци „Създаване на благоприятен социално-психологически климат за интеграция на имигрантите”. Аналогично МТСП дефинира своите стратегически цели също във връзка с ефективното управление на миграционния процес и интеграция на имигрантите ГТД². Реализацията на тези цели значително се подпомага от ЕИФ, чиято Многогодишна програма (като част от общата програма „Солидарност и управление на миграционните потоци”) е насочена към финансиране на различни инициативи, целящи подобряване на интеграцията на имигрантите³.

Във връзка с принципа „Заетостта играе ключова роля в интеграционния процес”, в своя четвърти доклад Комисията заявява своята подкрепа на усилията на държавите-членки в областта на заетостта и им препоръчва да извлекат максимална полза от миграцията като важно средство за преодоляване недостига на работна сила чрез изготвяне на политики в областта „достъп до трудова заетост”, включително: предоставяне на възможности за участие и пълно развитие на потенциала на имигрантите; засилване на интеграционния подход чрез интеграция на пазара на труда, борба срещу дискриминацията, равни възможности и т.н.; насърчаване управлението на многообразието на работното място и предоставяне на възможности за развитие в кариерата на законно пребиваващите и работещи ГТД; улесняване

¹ Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020), <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=670>.

² Министерство на труда и социалната политика, <http://www.mlsp.government.bg/bg/index.asp>.

³ Европейски фонд за интеграция на граждани на трети страни, <http://www.mlsp.government.bg/eif/>.

започването на трудова дейност на безработните и икономически неактивни ГТД; създаване на стимули за законна трудова дейност.

Доколкото цялостната политика по интеграция на имигрантите у нас се провежда съобразно Общите основни принципи, Националната стратегия за миграция и интеграция *също съдържа постановки, потвърждаващи, че ефективното вписване на имигрантите в обществото е немислимо без интеграция в пазара на труда и фиксира* трудовата интеграция като основен приоритет в интеграционната политика.

III. Проблеми при трудовата интеграция на имигрантите

Множество изследвания сочат, че в общоевропейски план трудовата интеграция на имигрантите е особено затруднена. По-често те заемат работни места, които са временни, с по-неблагоприятни условия на труд и/или които са под нивото на тяхната квалификация. Това очертава измеренията на т.нар. „двойствен“ пазар на труда, чийто непривлекателен сегмент се заема от имигрантите – там се намират по-масовите, непрестижни, неквалифицирани, нискостоящи в йерархията длъжности, предлагащи ниско заплащане и ограничени възможности за професионално развитие. Типичната имигрантска заетост е в строителството и в сектора на услугите (ресторанти, хотели и като домашни помощници). Освен това много често имигрантите полагат недеklarиран труд (което нерядко се насърчава и от самите работодатели с цел избягване на данъчно-сигурителните тежести). Същевременно нелегалните имигранти (с изтекла виза или разрешително за работа) могат да бъдат открити там, където трудът е най-тежък, опасен и евтин. Нелегалната заетост има и особено негативни обществени ефекти, тъй като с нея се свързва поддържането на паралелен „черен“ сегмент на трудовия пазар, който деформира принципите на лоялната пазарна конкуренция.

Според сравнително ограничената статистическа информация, представена в официални доклади, резултати от изследвания и публикации в медиите, основната част от работещите имигранти у нас са самонаети лица, развиващи дребен семеен бизнес основно в сферите на ресторантьорството и търговията, като се наблюдава тенденция към изграждане на локални вериги от т.нар. „етнически“ предприятия (с хомогенен географски и етнокултурен произход). Други работят предимно в семейни фирми или фирми, притежавани и/или управлявани от представители на тяхната имигрантска общност. В резултат на проведени лични разговори с представители на имигрантски общности и информационни центрове за имигранти се установи, че мнозинството от продължително

пребиваващите имигранти ГТД нямат трудова заетост, като една малка част от тях реализират нелегални доходи чрез електронна търговия (по Интернет). При това положение едва ли може да се говори за успешна трудова интеграция на имигрантите ГТД у нас.

Множество причини затрудняват трудовата интеграция на имигрантите:

- **обективни** - например езикова бариера, липса на подходящо образование и квалификация, липса на информираност относно реда и процедурите за търсене на заетост, включително отговорните институции и т.н.;

- **административни** – един от проблемите е свързан с факта, че в процеса на подбор на персонал работодателите нямат възможност да прибегнат до традиционни източници на информация (специфика на образованието, качество на работа при предишен работодател, препоръки и т.н.), които да им помогнат да установят потенциала на имигрантите и да изберат правилния работник – особено ако нямат надеждни процедури за оценяване на реално притежаваните професионални компетенции. Сложността на процедурата по признаване на образователните документи, издадени от образователна институция в чужбина, е допълнителна причина българските работодатели да се стремят да избягват наемането на работа на имигранти. Друг проблем касае имигрантите със статут на продължително пребиваващи, които са поставени в особено неблагоприятна ситуация по отношение на достъпа до пазара на труда. Наемането на имигрант в такъв режим на пребиваване е съпроводено с твърде тежки, административно усложнени, бавни и скъпи процедури, което провокира у работодателите естествен стремеж към тяхното избягване;

- **дискриминация** – според Доклада на Международната организация по труда (2014 г.) глобалната икономическа криза е довела до масово съкращаване на разходите и работните места, което е засегнало основно прослойките, които обществото е склонно да дискриминира, в т.ч. имигрантите. Въпреки че това може да се дължи на сриването на определени индустрии (например строителството), в които заетите лица са предимно имигранти, експертите са убедени, че дискриминационните практики в последните четири години са зачестили и вече са по-скоро правило, отколкото изключение. Проучване в няколко европейски страни, проведено за целите на публикацията на Съвета на Европа „Мигрантите и техните наследници – ръководство за политики за всеобщо благосъстояние в плуралистичните общества“ (2010 г.), разкрива

следните по-широко разпространени стереотипи и предрасъдъци⁴:

- *Имигрантите са причина за ръста на престъпността* – те не зачитат закона;
- *Имигрантите носят болести в страната* – особено незаконните от тях често са в недобро здраве и разпространяват инфекциозни и заразни болести;
- *Имигрантите вземат работата и хляба на местните жители* – създават конкуренция на пазара на труда, отнемат част от работните места и увеличават безработицата сред местните работници;
- *Имигрантите са причина за ниските трудови възнаграждения* - стимулират понижаване на заплатите;
- *Имигрантите злоупотребяват със социалната държава* – ползват социални услуги и помощи и извличат ползи от икономиката без да влягат в нея, с което натоварват социално-осигурителните системи на приемащата страна и пряко засягат интересите на местното население;
- *Имигрантите се държат така, сякаш страната им принадлежи* – новодошлите не изпитват необходимото уважение към местните и рушат устоите на познатия им начин на живот;
- *Имигрантите изграждат паралелни общества* – живеят в затворено общество, не общуват с местните, нямат желание да се интегрират и остават чужди на приемащото общество;
- *Деца на имигрантите понижават стандартите в местните училища* – имат слаб успех в училище, защото родителите им са необразовани и не притежават необходимите възпитателни умения, не говорят езика на приемната държава, записват ги на училище по средата на учебната година, и не знаят към коя култура всъщност принадлежат;
- *Жените от имигрантски произход живеят като малцинство* – имигрантите от неевропейски произход (основно мюсюлмани и араби) често се считат за „назадничави“ в общ цивилизационен план.

Въз основа на проведени проучвания и разговори с представители на българската общност се установи, че в основната си част тези предрасъдъци се споделят и от нашите съграждани. Според зам.-председателя на Комисията за защита от дискриминация имигрантите у нас определено са жертва на дискриминация и „макар на теория често да се декларира антидискриминационна нагласа, на практика тя е с обратен знак“⁵. Оказва се, че общо взето българите не желаят да работят с имигранти, поради трайно вкоренени негативни предрасъдъци

⁴ Съвет на Европейския съюз, http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/eu_works/institutions/council-of-the-european-union_bg.htm.

⁵ Вестник Дума, 7.09.2014 г.

и стереотипи, натрупан негативен трудов и личен опит с имигранти, тиражирани в медиите расистки и ксенофобски послания и т.н. Наблюдават се значими социални дистанции и дълбока и широко разпространена враждебност – оказва се, че съществуващата пропаст между имигрантите и местните жители на пазара на труда е непреодолима дори при наличието на нужното образование и умения.

IV. Социалното фермерство като инструмент за трудова интеграция на имигрантите

Социалното фермерство е сравнително нов феномен, за който все още липсват както достатъчно изчерпателна дефиниция, така и законодателна регулация. Все пак е ясно, че то:

- е една от функциите на многофункционалното селско стопанство;
- включва дейности, свързани с ферми, животни, растения, градини, гори, паркове и т.н.;
- има мултидисциплинарна природа;
- представлява иновативен начин за обвързване на земеделски практики и социални дейности/услуги⁶;
- включва културни, образователни, обучаващи и др. дейности, насочени към хора в трудна ситуация;
- има предприемачески характер и преследва печалба (фермата не е нестопанска организация) независимо от генерирането на позитивни ефекти върху общественото благополучие⁷.

Със своята лечебно-терапевтична, рехабилитационна, образователна и интеграционна насоченост, социалното земеделие може да има изключително сериозен принос за развитието на всяко общество⁸. Активното участие в ежедневието на една ферма дава възможност на хора в неравностойно положение, от различни обществени слоеве, да подобрят своето умствено и физическо здраве, да получат достъп до платена заетост, да се интегрират пълноценно и съответно да подобрят качеството си на живот - хора с физически, интелектуални или психологически увреждания, поведенчески проблеми или затруднения в обучението, трайно безработни, имигранти, наркомани, социално слаби, правонарушители, хора в напреднала възраст и т.н.⁹

⁶ Pruteanu, E.M., Furdul, L.M., Șerbu, V.M., 2012. Cooperation - The future of peasant farms in Romania, *Quality - Access to Success*,13 (3): 801-808.

⁷ Foti, V.T., Giudice, V.L., Rizzo, M.,2014. Relationship system analysis in social farming: The role of "Sicilian Social Farm Network", *Quality - Access to Success*,15 (1):62-68.

⁸ Gozener, B., Sayili, M., 2011. Use of animal wastes in beef cattle farming and environmental considerations, *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 17 (6): 816-828.

⁹ Bryant, L., Garnham, B., 2014. Economies, ethics and emotions: Farmer distress within the moral economy of agribusiness, *Journal of Rural Studies*, 34: 304-312.

Въпреки че първият пример за социално фермерство са т.нар. „ферми за социални грижи“, създадени в Холандия през 90-те години, понастоящем съществуват около 400 подобни инициативи, отличаващи се с изключително многообразие по отношение на включените дейности, целеви групи и начин на финансиране¹⁰.

Социалното фермерство е развито в различна степен в различните европейски държави. Например в Италия тази концепция се появява в края на 90-те години и днес вече са налице добри практики и традиции в тази посока - здравният и лечебен сектор идентифицира и използва социалното земеделие като средство за терапия, икономическият сектор – като инструмент за осигуряване на заетост, селскостопанските производители - като източник на доходи и възможност за развитие на нови области. Разбира се всичко това е възможно благодарение на съществуващата силна нормативна и финансова подкрепа от страна на държавата (независимо, че като сравнително нов феномен все още не се счита за изчерпателно регламентиран в законодателен аспект).

В България социалното фермерство е в изключително начален стадий на своето развитие – този феномен е почти непознат за българското общество. Основните дейности, които намират приложение в страната, включват взаимодействие с животни (основно с коне) за деца, младежи и възрастни с различни медицински/здравословни проблеми, както и участие в земеделски дейности за възрастни с проблеми със социалното поведение и адаптацията (затворници и представители на малцинствата). Съществуват центрове за селски/аграрен туризъм, чиято дейност е ориентирана към хора от всички възрастови групи без специфични потребности, и техните цели са предимно развлекателни/рекреационни. В реализацията на тези дейности обикновено са ангажирани пет типа участници, в зависимост от типа на упражняваните дейности: терапевти, инструктори, обучители, консултанти и фермери.¹¹

Въпреки наличието на отделни инициативи, свързани предимно с реализацията на проекти, финансирани по различни програми, социалният фокус на земеделието все още трудно привлича внимание. Оскъдната налична информация относно възможностите и предимствата на социалното фермерство не е в състояние да провокира значителен обществен интерес, включително интерес от страна на изследователите или управляващите органи. Съществуващите примери са

резултат от частна инициатива без каквато и да е намеса и координация от страна на правителството. Причините за слабото разпространение на социалното фермерство са множество:

- липса на информираност от страна на институциите, организациите и бизнеса по отношение на важността и потенциала на социалното земеделие;
- липса на адекватна държавна политика, фокусирана върху стимулирането и популяризирането на този тип дейност;
- липса на изградени мрежи и кооперации в селските райони;
- липса на разработени материали за обучение на земеделски производители;
- недостатъчно развити структури на селските райони, насърчаващи прилагането на алтернативни модели на заетост и използване на многофункционалното земеделие като източник на приходи и др.

България е страна с вече установени традиции в изграждането и развитието на земеделски кооперации, които наред със своята производствена дейност имат и множество социални функции. За съжаление, независимо от наличието на 1100 земеделски кооперации у нас, в момента страната няма добър пример за социална ферма. Добрата новина е, че време все повече български земеделски производители виждат в социалното фермерство една добра бизнес възможност и съответно демонстрират (макар и плах) интерес и мотивация да се ангажират с реализиране на социални дейности в своите стопанства. Това е особено важно в навечерието на новия програмен период, който се очаква да осигури възможности за финансиране на мултифункционалното земеделие по линия на Програмата за развитие на селските райони (разнообразяване към неселскостопански дейности). Следователно са необходими съзнателни усилия за популяризиране на социалните ферми и конкретните дейности, извършвани в тях.

Определено в България съществува потенциал за развитие на социалното фермерство заради:

- подходящите природно-климатични условия;
- съществуващите традиции в земеделското производство;
- необходимостта от подобни дейности за разрешаване на проблемите на различни обществени групи със специфични нужди;
- съществуващите финансови ресурси за стартиране и развитие на този тип дейности¹².

Заклучение

Имиграцията е важен национален ресурс. Успешната интеграция на имигрантите в приемащото общество

¹⁰ Lanfranchi M., Giannetto C., De Pascale, A., 2014. The role of nature-based tourism in generating multiplying effects for socio economic development of rural areas, *Quality - Access to Success*, 15 (140): 96-100.

¹¹ <http://www.maie-project.eu/index.php?id=45>

¹² <http://prsr.government.bg/index.php/bg/sections/l2/101>

предотвратява обособяването им в силно затворени етнически общности, както и провокирането на прояви на нетърпимост от страна на местното общество. Това дава възможност да бъде реализиран положителния потенциал на имиграцията като фактор за социално-икономическо развитие. Социалното фермерство е един от възможните иновативни подходи, който може да допринесе за: 1) преодоляване изолацията на имигрантите като една от силно маргинализираните групи в обществото; 2) цялостното устойчиво развитие на селските райони чрез намаляване на бедността, повишаване доходите на фермерите, стабилизиране на социалния и икономически живот и опазване на околната среда.

Литература

1. Вестник Дума, 7.09.2014 г.
2. Европейски фонд за интеграция на граждани на трети страни, <http://www.mlsp.government.bg/eif/>.
3. Министерство на труда и социалната политика, <http://www.mlsp.government.bg/bg/index.asp>.
4. Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията (2011-2020), <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=670>.
5. Съвет на Европейския съюз, http://ec.europa.eu/bulgaria/abc/eu_works/institutions/council-of-the-european-union_bg.htm.
6. Bryant, L., Garnham, B., 2014. Economies, ethics and emotions: Farmer distress within the moral economy of agribusiness, *Journal of Rural Studies*, 34: 304-312.
7. Foti, V.T., Giudice, V.L., Rizzo, M., 2014. Relationship system analysis in social farming: The role of "Sicilian Social Farm Network", *Quality - Access to Success*, 15 (1):62-68.
8. Gozener, B., Sayili, M., 2011. Use of animal wastes in beef cattle farming and environmental considerations, *Bulgarian Journal of Agricultural Science*, 17 (6): 816-828.
9. <http://prsr.government.bg/index.php/bg/sections/l2/101>
10. <http://www.maie-project.eu/index.php?id=45>
11. Lanfranchi M., Giannetto C., De Pascale, A., 2014. The role of nature-based tourism in generating multiplying effects for socio economic development of rural areas, *Quality - Access to Success*, 15 (140): 96-100.
12. Pruteanu, E.M., Furdui, L.M., Şerbu, V.M., 2012. Cooperation - The future of peasant farms in Romania, *Quality - Access to Success*, 13 (3): 801-808.